

TÜRKİYE'DE TARIMIN VERGİLENDİRMESİ VE KALKINMA

Dr. Mustafa Recep ERDOĞAN

I. — TARİHSEL BİR YAKLAŞIM

1 — Cumhuriyet öncesi.

1 — Türkiye'de son yıllarda kapitalizm öncesi üretim biçimi hakkında önemli bir tartışma açıldı. Çeşitli kişiler düşüncelerini belirtti. Sanırım ki bu tartışma bir süre daha devam edecek. Türkiye'nin kapitalizm öncesi üretim biçimi, toplum bilimcilerinin, Türkiye'nin geleceği hakkındaki araştırma ve çözümlerinde belirli bir yeri olacağı kanısındayız. Tanzimat öncesi üretim biçimi hakkında tarih araştırmaları devam etmektedir.

ilk Osmanlı bütçesi 1863 yılında yayınlandı. Biz o tarihten itibaren yayınlanmış olan bütçelerin hepsini inceleyemedik yalnızca, çeşitli araştırmacılar tarafından yayınlanmış bütçeler üzerinde çalışarak, bu bütçelerde tarımdan gelen gelirin kamu gelirlerine oranını saptamağa çalıştık. Aşağıda çeşitli yıllarda yayınlanmış bütçeler ve bu bütçelerde tarımdan elde edilen kamu gelirlerini göstermeğe yarıyan çeşitli vergilerin kamu gelirlerine oranı toplu olarak sunulmuştur.

Bütçelerin Gelir Kaynakları

	Yıllar				
	1863 1864	1874 1875	1893 1894	1902	1911
Aşar	27,4	30,0	22,2	23,3	25,0
Arazi Vergisi	20,0	18,0	13,5	10,8	10,0
Ağnam (Hayvan Vergisi)	6,6	9,0	10,0	11,0	8,0
Bedel (Askerlik hizmeti karşılığı)	4,0	3,4	4,6	5,8	3,5
Temettü (Patent)	—	—	3,7	2,2	1,5
Çeşitli resimler	—	—	1,3	1,8	5,0
Gümrük	16,4	9,0	11,0	12,5	15,0
Dolaylı vergiler	15,6	17,3	15,0	15,2	19,2
Çeşitli Gelirler	10,0	13,3	18,7	17,4	12,8
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

1863 - 1864, 1874 - 1875 ve 1902 yılı bütçeleri DUVELY tarafından yayınlanmıştır.

AŞAR : Genel olarak tarım ürünlerinin onda biri nisbetinde alınan bu vergi, Kamu gelirlerinin söz konusu dönem içerisinde dörtte birini temin etmiştir.

ARAZI VERGİSİ : Bu vergi 1863 - 64 kamu gelirlerinin % 20 temin ettiği halde dönem sonunda ancak % 10 sağlayabilmiştir. Bu oran gittikçe azalması saptanırken, % 10 oranında önemli bir katkı olduğu unutulmamalıdır.

AGNAM : Koyun, keçi, öküz, manda, deve vs. gibi hayvanlardan alınan bir çeşit hayvan vergisi olup, incelenen devrede kamu gelirlerinin ortalama % 8 ni temin etmektedir.

1 **Benvelay**, "Histoire financière de la Turquie".

2 **Morawitz**, "Les finances de la Turquie".

3 **Kenan Bulutoğlu**, "Türk Vergi Sistemi", İstanbul 1967.

1893 - 1894 bütçesi Morawitz tarafından yayınlanmıştır. 1911 bütçesi K. Bulutoğlu tarafından yayınlanmıştır.

Diğer kamu gelirlerinde tarımın kesin payını bulmak eldeki verilere göre çok zor ise de, büyük bir yanlışlığa düşmeksizin incelenen devrede kamu gelirlerinin % 60-70 nin tarımdan geldiği söylenebilir.

2 — Cumhuriyetten itibaren vergilendirme :

23 Nisan 1920 de Ankara'da açılan Büyük Millet Meclisi'nin ilk kanunu, 24 Nisan 1920 de ağnam vergisinin dört misline çıkarılmasına ilişkin kanundur. Ankara hükûmeti, Osmanlı Ekonomik yapısının yanında, tarım vergilerinin de doğal mirasçısı oldu. Yalnız büyük Millet Meclisi 17 Şubat 1925 de Aşar'ın ilgâsına karar vermekte gecikmedi, aşarın ortadan kalkması kamu gelirlerinde belirli değişikliklere yol açtı, bunun üzerine, tarım ürünlerinin dolaylı vergilerle vergilendirilmesi yoluna gidildi.

Tarım Sektörü; Vasıtasız ve vasıtalı vergilerle vergilendirebilir. Rémy Prud'homme⁴ tarım vergilerinin şöyle gruplandırır.

1 — Arazi vergileri.

2 — Tarım ürünlerinden alınan vergiler.

a) Ticaretten

b) İhracattan

3. — Gelir vergisi.

a) *Arazi Vergisi* :

1925 yılında aşar kaldırıldığı zaman kamu gelirlerinde belirli azalma kaydedildi, ve o devirde arazi vergisinin aşardan boşalan yerinin doldurabileceği düşüncesi hâkimdi, 1936 yılına kadar arazi tahriri yapıldı ve arazi tahririnin bittiği 1936 yılında arazi vergisini tahsil yetkisi Mahalli İdareler Maliyesine bırakıldı.

1936 yılında yapılan tahrirler yenilenememiştir, ve ozamandan günümüze kadar, arazi değerlerinde çok büyük değişmeler olmuştur.

4 Rémy Prud'homme, Fiscalité agricole pour les pays sous - développés, These de doctarat, Universite de Paris, 1963.

1961 yılında Millî Birlik Yönetimi, Tahrir değerlerinin 10 misli arttırmıştı, ancak Kurucu Meclis, bunu 3 misline indirdi. Arazi değerlerindeki artışlar Türkiye'nin her yerinde aynı oranda olmadığından bu çözüm yolları 1936 yılı gerçeklerine göre yapılan değerlemeleri yeniliyorsa da sorunu çözmekten çok uzaktırlar.

1970 yılında eski bina ve arazi vergisi kanununun yerini Emlâk Vergisi Kanunu almıştır. Bu yeni kanuna göre, yükümlünün arazisinin değeri hakkındaki beyanı, verginin matrahını teşkil etmektedir, böyle 1936 tahrirlerinin devri kapanıp, beyan usulü ile vergilendirme başlamış oluyor.

Emlak Vergisi Kanunu, tarımın vasıtasız vergilendirilmesinde belirli bir rol oynayabilir. Özellikle gelir vergisine tabi olmayan yükümlülere vergilendirme aracı olarak maliye politikasında belirli bir yer alabilir.

Arazinin vergi değeri, beyan edilen normal alım satım bedelidir, şayet, alım satım bedeli belli olmazsa yıllık istihsal değeri ölçüsü kullanılacaktır. Yeni kanun emsal arazi esasına göre de değerlendirme yapılabileceğini kaybeder. Buna göre, emsal arazi cins, sınıf ve kullanma durumu itibarıyla aynı vasıftaki arazidir.

Verginin oranı arazide binde 3, arsalarda ise bulunduğu ilçe belediyesi nüfusuna göre binde 5,8 ve 10 şeklinde üç kademeli olarak tesbit edilmektedir.

Eğer yükümlüler aşağıdaki şartları haizseler 50.000 TL. küçük çiftçilik istisnasından yararlanabilir. Bunun için yükümlünün

- 1) Ziraat kazanç dışındaki kazanç veya iradı dolayısıyla gelir vergisi mükellefi olmaması
- 2) Türkiye hudutları itibarıyla arazisinin (Arsalar hariç) toplam vergi değerinin 100.000 TL.sını aşmaması gerekmektedir.

b) *Gelir vergisi :*

Osmanlıların son yılları ile Cumhuriyetin ilk yıllarında kârlar belirli bir vergilendirilmeye tabi idi. Fakat bu günkü gelir vergisi kanununun temelini teşkil eden, gelir vergisi kanununun kabul ta-

rihi 7 Haziran 1949 dur. Bu kanun bir kimsenin bir yıl içinde kazandığı gelir ve iratları toplamı gelir vergisine tabi kılar.

Aynı kanunun ikinci maddesi zirai kazançları vergilendirilecek gelirler arasında saymamaktadır, zaten aynı kanunun 19. maddesi, zirai kazançların gelir vergisinden muaf olduğunu açıkça saptamıştır. Tarım kazançlarının gelir vergisine tabi olması için çeşitli girişimleri olmuşsa da, bu durum 31 Aralık 1960'da kadar sürmüştür. Bu tarihten itibaren gelir vergisi kanunu tekrar gözden geçirilmiş ve zirai kazançların gelir vergisine tabi olması kanunlaşmıştır. 19 Şubat 1963 de yeniden gözden geçirilen Gelir Vergisi Kanunu, 52. maddesinde Zirai faaliyetleri ve zirai kazançları belirler.

Gelir Vergisi kanununa göre zirai faaliyetlerden doğan kazançlar zirai kazançlardır.

“Zirai faaliyet, arazide, deniz, göl ve nehirlerde, ekim, dikim, bakım, üretme, yetiştirme ve ıslah yollarıyla veyahut doğrudan doğruya tabiatın istifade etmek suretiyle nebat, orman, hayvan, balık ve bunların mahsullerinin istihsalini, avlanmasını, avcılarını ve yetiştiricilerini tarafından muhafazasını, taşınmasını, satılmasını veya bu mahsullerden sair bir şekilde faydalanılmasını ifade eder.”⁵

Ayrıca, kanun, “bazı nebat hayvan nevelerinden istihsalin doğrudan doğruya arazi üzerinde yapılmaması zirai faaliyetin mahiyetini değiştirmez”⁶.

Aşım yaptırmak maksadiyle erkek damızlık beslenmesi çiftçiye ait her türlü ziraat makine ve âletlerinin başka çiftçilerin zirai işlerinde çalıştırılması da zirai faaliyetten” sayılır olduğunu kaydeder.

Gelir Vergisi Kanunu'na göre, tarımsal kazançlar götürü ve gerçek kazanç usullerine göre tayin edilmektedir. Tarım işletmelerinin yıllık hasılat tutarı 150.000 TL.'dan az olanları, masraflarını gerçek olarak tesbit edebilecekleri gibi, götürü bir masrafı da kabul edebilirler. Götürü masraflar hasılatın % 70 inden az olamaz.

5 G.V.K. Madde 53-54.

6 G.V.K. Madde 55-59.

Tarım işletmelerinin yıllık hasılat tutarı 150.000 TL. veya daha fazla olan çiftçilerin tarımsal kazançları gerçek kazanç usulüne göre tesbit edilir. Yıllık hasılat : 15000 TL ile 500.000 TL. arasında olan çiftçiler, işletme hesabı esasına göre defter tutarlarken, 500.000 TL. geçen hasılatı olan çiftçiler ise bilanço esasına göre defter tutup, kazançlarını belirlerler.

Kamu gelirlerinde tarım sektöründen gelen, yada diğer bir deyişle, tarım sektöründeki kişilerden gelen gelir vergisi miktarları ve yükümlü sayısı aşağıda sunulmuştur.

Yıllar	Mükellef Sayısı	Vergi Matrahı (1000 TL)	Ödenecek Vergi (1000 TL)
1963	17279	107 498	26.725
1964	16433	120 107	24.726
1965	25336	165 065	39.364
1966	27226	198 177	49.138
1967	27579	214 284	54.122
1968	26346	240 270	62.970
1969	26809	259 397	69.957
1970	27817	285 193	76.643

Bu rakamlar, tarımın millî gelirdeki payı düşünüldüğünde, gerçekten tarımın dolaysız vergiler yoluyla kamu gelirlerine olan katkısının çok düşük olduğunu açıklamaya yetmektedir⁷.

Tarım ürünlerinin ticaretinden, daha doğrusu, satışından da vergi alınarak, Tarımın vergilendirilmesi yolu takip edilebilir. Böyle bir vergi denemesi 1925'de aşarın kaldırılması üzerine 1926 yılından itibaren uygulanan mahsulat-ı araziye vergisidir. Bu vergi yalnızca, denizyolu ve demiryolu ile pazarlanan ürünlere uygulandığı halde başarılı bir biçimde uygulanamadı. Bir yıl sonra umumi istihlak vergisi yürürlüğe girince bu vergi yürürlükten kalktı, ayrıca da bu istihlak vergisi somaları muamele vergisi adını almıştır.

Bugün pazarlanan ürünlerin vergilendirilmesi yoluna gidilmemekte ve hatta kamu, tarım ürünlerine olağan piyasa fiyatları-

7 Devlet Gelirleri bülteni, Gelirler Genel Müdürlüğü, sayı 25-26.

nın üstünde bir fiyat tesbit edip adeta bir vergi iadesi politikası gütmektedir. Tarım sektörünün vergilendirilmesi sorunu incelenirken bu yolla da vergilendirme olabileceği gözden uzak bulundurulmamalıdır.

Tarım ürünlerinin ihracatının vergilendirilmesi de tarım sektörünün vasıtasız vergilendirme araçlarındandır. Türkiye'de çeşitli devrelerde değişik döviz kurlarının mevcudiyeti, bu yol ile vergilendirmenin bir örneği olarak gösterilebilir. Yalnız, bu gün Türkiye daha çok bir değişim kuru saptamak çabasıdadır.

Tarım ürünlerinin, satışından ya da ihracından belirli oranlarda vergi alınabileceği gibi, tarım sektöründe kullanılan giritlerinde, özel bir maliye politikası aracılığı ile vergilendirilmesi olasılığı vardır. Bu yolla da tarım sektörü vasıtasız vergilendirilmiş olur.

II — TARIM SEKTÖRÜNÜN VERGİLENDİRİLMESİ

Bir sektörün ödediği vergilerin millî gelirden payına oranı, o sektörün vergi yükü olarak saptanırsa Türkiye'de kamu gelirlerinin tarımdan gelen miktarını bulup bunu Türk Tarımının millî gelirdeki payı ile karşılaştırmak gerekir.

Türkiyede, tarımdan gelen kamu gelirlerinin kamu gelirleri içindeki payını gösteren mutlak rakamlar, Türkiyede tarımda yaratılan millî gelir mutlak rakamlarına oranlanırsa aşağıdaki dizi elde edilir: biz şimdilik bunu tarım sektörünün vergi yükü olarak adlandıralım:

Yıllar	1952	1953	1954	1955	1956	1957
Vergi yükü	6.33	6.33	6.88	6.28	7.63	5.96
Yıllar	1958	1959	1960	1961	1962	1963
Vergi yükü	5.46	5.72	5.29	6.01	6.13	6.22
Yıllar	1964	1965	1966	1967	1963	1969
Vergi yükü	6.51	7.32	7.78	7.52	8.00	8.36
						8.64

Bu verilere göre tarım sektörünün vergi yükü son bir kaç yıldır artmıştır. Yukarıdaki seriyi daha uzun bir dönem için gerçekleştirmek mümkün olsa idi, tarım sektörünün vergi yükü incelemesi için

çok faydalı olurdu. Yalnız Türkiyede Millî gelirin düzgün hesaplanmasına ancak 1948 yılında başlanmıştır. Bu tarihten önceki hesaplamalar, Aysel Yenel'in 1948 fiyatları ile yaptığı hesaplamalar olduğundan, millî gelir mutlak rakamları kullanılmamakta. Aysel Yenel'in hesaplamaları bize, Millî Gelirdeki tarımın yarattığı payı inceleme olanağını vermektedir⁸.

1924 yılından 1935 yılına kadar bir devre, 1935 den 1952 ye kadarlık dönemi de bir başka devre olarak alıp bu devrelerdeki ziraatten gelen devlet gelirlerinin genel devlet gelirlerine olan oranını hesapladık⁹. 1952'den 1970'ye kadarlık devre ise Maliye Bakanlığı tarafından hesaplanmıştır. Ve aşağıdaki oranlar bulunmuştur.

-
- 8 Türkiye'de vergi yükü, Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü. Doç. Aysel Yenel, yayınlanmamış tez. Anan Ükü Egeci, D.P.T. Dergisi, No. 8. Türkiye'nin İktisadî Kalkınması, Ankara 1968 - 1972.
- 9 Geniş bilgi için bak. Mustafa Recep Erdoğan, L'Imposition du secteur agricole et le developpement economique en Turquie, Paris 1973, yayınlanmamış Tez. Türkiye'de Vergi Yükü, Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü, Güneş Matbaacılık T.A.Ş. Ankara, 1968, 1972.

**Tarımdan Gelen Kamu Gelirlerinin Genel Kamu Gelirleri
İçindeki Payı**

Yıllar	Yüzdeler	Yıllar	Yüzdeler
1924	49,3	1947	32,5
1925	43,3	1948	32,1
1926	38,2	1949	32,0
1927	36,8	1950	31,7
1928	35,6	1951	34,4
1929	36,3	1952	20,1
1930	36,3	1953	20,1
1931	37,8	1954	15,6
1932	36,3	1955	16,0
1933	36,3	1956	24,4
1934	53,6	1957	16,4
1935	35,6	1958	17,3
1936	—	1959	16,0
1937	38,7	1960	15,0
1938	39,0	1961	14,2
1939	37,5	1962	15,9
1940	33,8	1963	15,9
1941	33,8	1964	16,0
1942	31,7	1965	15,7
1943	33,2	1966	14,7
1944	36,7	1967	14,0
1945	41,7	1968	14,0
1946	34,7	1969	13,5
		1970	12,7

1936 yılına ilişkin oran verilerimizin yetersizliği nedeni ile saptayamadık, kanımızca bu bir yıllık bir eksiklik, devrelerin genel görünümünde etkili olmaktan uzaktır.

1951 yılında % 31,4 olan oran 1952 yılında % 20,4 e düşmektedir. Bu ani düşüşün nedeni Maliye Bakanlığının araştırma yöntemleriyle bitim araştırma yöntemlerimiz arasındaki ayrılıktan gelebileceği gibi 1950 yılındaki siyasi iktidar değişikliği ile Türkiye ekonomisinin 1950-1953 bolluk döneminden de gelebilir. Ayrıca bir konuyu da açıklamakta fayda görmekteyiz. Biz 1924 ile 1952 yılları arasındaki ziraatten gelen gelirlerin hesaplanmasını çeşitli varsayımlar kabul ederek yaptık. Verdiğimiz rakamların tartışılmaz ol-

duğunu söyleyecek değiliz. Bu konuda bir tartışma açıp bilimsel bir yaklaşımla gerçekleri dile getirmeye yardımcı olabilirsek çabalarımızı değerlenmiş kabul ederiz.

1924 yılından 1970 yılına kadar Ziraatten gelen gelirlerin Kamu gelirlerine oranı devamlı düşme eğilimi göstermiştir bu oran % 43,9'dan % 12,7'e düşmüştür. Yalnız tek başına bu düşüşün büyük bir anlamı yoktur. Konuyu daha iyi kavrayabilmek için millî gelirden tarım kesiminin payının millî gelire oranla düşme hızıyla karşılaştırmak gerekir.

Tarım Sektörünün Vergilendirilmesi Politikası

I	II	III	IV
Yıllar	Tarımdan gelen kamu gelirlerinin genel kamu gelirlerine oranı	Tarımda yaratılan Milli Gelirin Genel Milli Gelire %'desi	II. nin III'e yüzdesi
1924	49,4	—	—
1925	43,3	—	—
1926	38,2	—	—
1927	36,8	57,6	63,9
1928	35,6	57,2	62,2
1929	36,3	62,1	58,6
1930	36,3	60,3	60,2
1931	37,8	61,4	61,5
1932	36,3	56,2	67,8
1933	36,3	58,1	62,3
1934	35,6	58,5	60,6
1935	35,6	57,7	61,7
1936	—	59,9	—
1937	38,7	59,8	65,6
1938	39,0	58,1	66,9
1939	37,5	57,4	65,3
1940	33,8	57,6	58,5
1941	33,8	55,7	60,6
1942	31,7	57,7	55,0
1943	33,2	55,6	60,0
1944	36,7	54,5	67,3
1955	41,7	53,6	77,7
1946	34,4	59,7	57,6
1947	32,5	54,7	59,5

1948	32,1	53,2	60,3
1949	32,0	46,9	68,2
1950	31,7	50,0	63,6
1951	31,4	52,3	60,0
1952	20,1	51,3	39,0
1953	20,1	50,5	40,0
1954	15,6	44,8	34,8
1955	16,0	45,5	35,1
1956	20,4	46,2	44,1
1957	16,4	44,6	36,7
1958	17,3	46,9	36,9
1959	16,0	44,9	35,6
1960	15,0	43,9	34,1
1961	14,2	42,8	33,1
1962	15,9	42,7	37,2
1963	15,9	42,6	37,2
1964	16,0	40,7	39,3
1965	15,7	37,9	41,2
1966	14,7	37,8	38,8
1967	14,0	35,2	40,0
1968	14,0	34,9	40,0
1969	13,5	33,0	40,0
1970	12,7	30,9	40,0

Kaynak : 1924 den 1951 bakınız. **Mustafa Recep Erdoğan**, op. cit., 1952, 1970. Türkiye'de Vergi Yükü, 1968 - 1972, Maliye Bakanlığı. **Aysel Yenil**: Yayınlanmamış tez. **Anam Ülkü Eğeci**, "Tarımın Ekonomik Kalkınmadaki Yeri", Türkiye'nin İktisadi Gelişmesi, D.P.T. Dergisi, No. 8, Ankara, Mayıs 1969.

Tarım sektöründen gelen devlet gelirlerinin mutlak rakamı, tarım sektöründe yaratılan milli gelirin mutlak rakamlarına oranlandığında, ve bu oranın da, tarım sektörünün vergi yükü olarak kabul edilmesi halinde, eldeki verilere göre, tarım sektörünün vergi yükünün arttığı söylenebilir. Yalnız az önce sunduğumuz tablonun incelenmesi başka bir olguyu kanıtlamaktadır.

Devlet gelirlerinde tarımdan gelen devlet gelirin genel devlet gelirin oranı tablonun birinci sütununda yer verilmiştir, bu oranlarda belirli bir düşme görülmektedir.

İkinci sütun Milli Gelir'in tarımda yaratılan kısmının genel millî gelire oranlarını vermektedir ve bu oranlarda da belirli bir düşme eğilimi göze çarpmaktadır.

Üçüncü sütun ise birinci sütunun ikinci sütuna oranlanmasıdır. Tarımdan gelen devlet gelirleri ve bu sektörde yaratılan millî gelir düşme eğilimi göstermektedir. Şayet bu oranı tarım sektörünün vergi yükü sayarsak; tarım sektörünün vergi yükünün sabit kalabilmesi için bu iki düşüşün hızlarının eşit olması gerekir, değilse tarım sektörünün vergi yükünde belirli bir değişme var demektir. Tablodaki verilere göre, tarımdan gelen devlet gelirlerinin genel devlet gelirlerine oranı, tarım sektöründe yaratılan millî gelirin genel millî gelire olan oranlarından daha hızlı düşmektedir. Yani tarım sektörünün vergi yükü 1924 den 1970'e belirli bir hafifleme göstermiştir, yalnız 1967-1970 devresi için bu sektörün vergi yükü sabit kalmıştır denebilir.

Mutlak rakamlarla oranlandığında, yani tarımdan gelen devlet gelirinin tarımda yaratılan millî gelir rakamına oranları bulunduğu tarım sektörünün "vergi yükü" artıyormuş gibi görüldüğü halde, Devlet gelirlerinde tarım sektöründen gelen devlet gelirin genel devlet gelirlerine oranlanması ve bu sektörde yaratılan millî gelirin genel millî gelire oranlanması ile bulunan oranlar bir birleriyle oranlandığında tarım sektörünün vergi yükünün artmayıp, hafifleme eğilimi gösterdiği saptanmaktadır.

Bu çelişkili gibi görünen durum : Devlet gelirlerinde ve millî gelirdeki büyüme hızlarının farklı olmasından doğmaktadır. Devlet Gelirlerinin büyüme hızı millî gelirin büyüme hızından daha yüksek olduğu için, mutlak rakamlarla yapılan "vergi yükü" tahmini artıyor gözükürken, Devlet gelirlerindeki tarımın payının mutlak rakamı artmakla beraber genel gelirlere oranı düşmektedir ve bu düşme millî gelirin tarım sektöründen gelen payının genel millî gelire olan oranının düşmesinden daha büyüktür. Bu nedenle yukarıda çelişkili gibi gözükürken olay ortaya çıkmaktadır, ve aslında tarım sektörünün vergi yükü artmakta olmayıp belirli bir azalma eğilimi göstermektedir. Onun için mutlak rakamların oranlanması yetersiz olup, tarım sektörünün vergi yükünü yetesiye açıklamaktadırlar, zira devlet gelirlerinin millî gelire olan oranlarının git-tikçe artmakta olduğu gerçeğine eğilmemekle yanlış sonuçlar alınabilecek bulgular vermektedirler.

III — KİŞİ BAŞINA VERGİ

Kişi başına düşen millî gelir, 1970 yılında tarım sektöründeki bir kişi için 1667 TL. iken tarım dışı sektörde 6788 TL'dir. Tarımdaki bir kişinin gelir endeksi 1952 = 100 alınırsa 1970 yılında 488, tarım dışındaki kişinin gelir endeksi ise 653 dür. Bunun yanı sıra aynı kişilerin kamu gelirlerine katkısı ise tarımdaki için 144 TL. tarım dışındaki için ise 2823 TL. dir. Tarımdaki bir kişinin kamu gelirlerine katkısı 1952 = 100 olarak alınırsa, 1970 yılındaki endeksi 600 dür, tarım dışındaki kişi için aynı endeks aynı yıl için 958 dir.

Bir kişinin vergi yükü, kamu gelirlerine olan katkısının milli gelirden aldığı paya oranı olarak tanımlanırsa, eldeki verilere göre tarım sektöründeki kişi başına düşen vergi yükü 1960 yılından beri sürekli bir artış kaydetmektedir. İlişikte ayrıntılı bir tablo sunulmuştur.

Kişi Başına Düşen : M.G. ve K.G.

Yıllar	Tarımda			Tarım Dışında		
	Milli Gelir I	Kamu Geliri II	K.G. % M.G. II. % I	Milli Gelir	Kamu Geliri	Kamu Geliri % M.G.
1952	381	24	6.30	1040	301	26.44
1953	437	28	6.41	1190	336	25.88
1954	352	24	6.82	1343	382	26.14
1955	446	28	6.28	1526	428	25.74
1956	520	40	7.69	1659	463	25.33
1957	673	40	5.94	1906	569	27.08
1958	887	48	5.41	2193	628	25.76
1959	997	57	5.72	2746	839	27.35
1960	1018	54	5.30	2837	877	37.39
1961	996	59	5.92	3081	1079	31.22
1962	1088	67	6.16	3310	1209	21.24
1963	1226	76	6.20	3675	1417	24.72
1964	1211	80	6.61	3966	1468	32.80
1965	2167	88	6.95	4227	1490	32.23
1966	1193	93	7.80	5085	1704	29.64
1967	1333	100	7.50	5640	2017	33.60
1968	1414	113	7.98	5845	2169	33.09
1969	1527	128	8.38	6166	2312	33.10
1970	1667	144	8.63	6788	2823	38.16

Kaynak : Türkiye'de Vergi Yükü, Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü, Ankara 1968 - 1972.

Bir kişinin vergi yükünü hesaplarken o kişinin kamu gelirlerine olan katkısını millî gelirden aldığı paya oranlamakla yetinmek gerekir. Marjinal gelir analizlerinde belirttiği gibi, yükümlünün gelir düzeyine vergi yükünün tesbitinde belirli bir etkidir. Kısaca 1667 TL. dan verilecek 144 TL. (% 8,6 lık bir oran) 381 TL. dan verilen 24 TL. (% 6,3) dan oran olarak büyük olmakla beraber verginin ağırlığı yönünden daha hafiftir. Bu durum göze alınca tarımdaki bir kişinin mutlak rakamlarla yapılan oranlarından bulunan vergi yükünde, gelirinde artışlarla ilgili durumu göz önüne alarak belirli ayarlamalar yapılabileceği savunulabilir.

Tarımdaki kişi başına gelir artması yanında tarım dışındaki kişi başına düşen gelir de artmaktadır. Bunun yanı sıra tarım dışındaki kişilerin de kamu gelirlerine olan katkısı gelirlerindeki artıştan daha büyük bir artış göstermektedir. Ve bu artış tarımdaki kişiye göre daha büyüktür. Ayrıca mutlak rakamlarla yapılan oranlar tarımdaki bir kişinin gelirinin % 38'ni vermekte olduğunu onaylar. Her ne kadar tarım dışında vergi/gelir oranı tarımdaki orandan çok yüksek ise de mutlak rakamların oranlamasıyla elde edilen oran farkı da ihmal edilmeyecek düzeydedir.

Bütün bu etkenleri dikkate alırsak, tarımdaki bir kişinin vergi yükünün hafif arttığı ya da sabit kaldığı savunabiliriz. Tarım Sektörünün vergi yükü azalırken Tarım sektöründeki bir kişinin vergi yükünün artması yada sabit kalması ise, bir başka çelişkiye dikkati çekmektedir. Gerçekten de tarım sektöründe bulunan kişilerin genel nüfusa olan oranları belirli bir düşme kaydetmekle beraber, tarım'ın millî gelirdeki payının düşme hızının çok altında kalmaktadır. Yani tarımın millî gelirdeki payı azalırken genel nüfus içindeki payı yetersiz azalmamaktadır. Bu sorun istihdam sorunu olarak adlandırılırsa incelenmeye değer bir konudur. Celso Furtado, Türk ekonomisinden biraz farklı olan Brezilya ekonomisinde aynı olayı gözlemekte ve tarımdan gelmesi gereken işgücünün sanayi tarafından emilememesini sanayideki en önemli teknik yeniliklerin, ileri ülkeler tekniğine yaklaşmak zorunluluğu nedeniyle Brezilya ekonomisindeki yapısal değişikliği gerçekleştirememesinde aramaktadır.

Net vergi yükü¹⁰ tartışmalara girmiyoruz, zira vergi yükünün hangi oranda yükümlü tarafından taşındığını ve ne oranda yansıtıldığını bilmemekteyiz.

IV -- GELİR BÖLÜŞÜMÜ VE VERGİ POTANSİYELİ

Türkiye'de millî gelir içinde tarımın payı yıldan yıla azalmakta bunun yanı sıra milli gelirden ise belirli bir artma olmaktadır. Diğer bir deyişle millî gelirden artmalar olurken tarımın millî gelir içindeki payından azalmalar olmakta yalnız unutulmamalı ki, tarım millî geliri belirli ölçüde etkilemeye devam etmektedir. Tarım ürünlerinin üretimi ise doğanın kaprislerine geniş ölçüde bağlıdır.

Türkiye'de tarımdaki aktif nüfusun Türkiye Aktif nüfusuna oranı 1970 yılında % 70 civarındadır. Yani her on aktiften 7 si tarımda çalışmaktadır. İkinci beş yıllık kalkınma plânının 1972 yılı için tarımdaki iş gücü durumunu belirten aşağıdaki tablosu şöyledir. (1000 kişi)¹¹.

	Aralık Şubat	Mart Mayıs	Haziran	Temmuz Ağustos	Kasım Eylül
İş gücü arzı	10.138	10.138	10.138	10.138	10.138
İş gücü talebi	2.452	4.625	5.009	10.025	5.252
İşsizler	7.686	5.513	5.129	113	4.886

Mevsimlik işsizlik ve gizli işsizlik adlandırılacak olan işsizlik, kanımızca Türkiye'nin en önde gelen sorunlarından biridir. Yukarıdaki rakamlar yılın bazı dönemlerinde tarımdaki nüfusun yarısının işsizlik, kanımızca Türkiye'nin en önde gelen sorunlarından biridir. Yukarıdaki rakamlar yılın bazı dönemlerinde tarımdaki nüfusun yarısının işsiz olduğunu göstermektedir. İşsiz olan kişiler olağan olarak gelirsiz kişilerdir. Biz daha ilerde bir yaklaşım yapabilmek için bu kişilerin devlet gelirlerine olan katkısını aradık. Yukarıdaki söz ko-

10 H. Brochier - P. Tabatoni, Economie financière. P.U.F., Paris 1963, sayfa 47. Türkiye İstatistik Yıllığı, 1972.

11 Kalkınma plânı, ikinci beş yıl, Ankara 1967, P. 133.

nusu çelişki araştırmamızın ne derece gerçekleri yansıttığı hakkında şüpheler uyandırabilecek niteliktedir. Fakat şimdilik eldeki veriler başka türlü çalışma olanağı vermemektedir.

a) *Tarımda Gelir Bölüşümü :*

1963 yılı için K. Boratav'ın tarımda ve tarım dışındaki gelir bölümüne ait bulguları şöyledir^{12 13}.

Aileler	%	
	Tarımda	Tarım Dışında
En Fakir % 20	6,0	3,4
Müteakip % 20	9,2	5,8
Müteakip % 20	13,8	9,7
Müteakip % 20	21,4	17,5
En Zengin % 20	49,6	63,6

Aynı konuya ilişkin Prof. Enos ise 1962 yılı için aşağıdaki bulguları saptamıştır.

	Nüfus	Fert Başına Ortalama Gelir	Milli Gelire Oram
1 - Tarım Sektöründe			
En Fakirler	72.21	1.100	22.4
Orta Halliler	3.40	8.500	8.2
Zenginler	0.65	47.260	7.8
2 - Tarım dışında :			
Ürcetliler ve küçük esnaf	20.25	5.210	29.7
Memurlar	2.82	9.430	7.5
Tacir ve Sanayiciler	0.67	129.900	24.4

12 K. Boratav, Gelir Dağılımı, Gerçek Yayınevi, İst. 1972, S. 196.

13 Anan Bülent Dikmener, "Türkiye'de en adaletsiz gelir bölüşümü tarım sektöründe", Cumhuriyet Gazetesi, 20 Mayıs 1971.

K. Boratav'a göre tarım dışında Millî Gelir bölüşümü tarımdan daha gayri adildir. Halbuki Enos'a göre en adaletsiz gelir bölüşümü tarım sektöründedir. Yalnız Boratav ve Enos tarım sektöründe bulunan ve nüfusun büyük çoğunluğunu teşkil eden bireylerin gelirlerinin tarım dışındaki kişilerin gelirlerinden çok düşük olduğunda anlaşmaktadırlar. Enos yukarıdaki tablosuyla olayı yetesiye açıklarken Boratav, tarım dışındaki bir ailenin gelirinin tarımdaki bir ailenin gelirinden 2,7 defa daha fazla olduğunu belirtiyor¹⁴.

Gelir dağılımındaki son gelişmeleri inceleyen bir araştırma 1968 yılı için, gelir dağılımında adaletsizliğin en fazla olduğu meslek grubunun çiftçilik ve tarım işçiliğini içeren grup olduğunu kaydediyor¹⁵.

Çeşitli mesleklerin nüfus ve gelir miktarlarını belirten tabloda tarımdakilerin durumu şöyledir.

	Hane Halkı Sayısı	Hane Halkı Yüzdesi	Hane Halkı Geliri	Hane Halkı Geliri yüzdesi
Çiftçi	2.518.471.60	49.5771	21.813.787.000.00	38.7673
Tarım İşçisi	218.995.60	4.3110	411.815.090.00	0.7319
Diğerleri	—	—	—	—
Toplam	5 079.907.60	100.0000	56 268.548.000.00	100.0000

Bu tabloda tarım sektöründe bulunanlar iki gruba ayrılmışlar. Tarım işçileri nüfusları genel nüfusun % 4,3 nü bulan bu grup millî gelirin ancak % 0,7 ni almaktadırlar. Geriye kalan çiftçiler grubu ise nüfusun % 49,5 olup milli gelirin % 38 almaktadırlar.

14 Türkiye'de Gelir Dağılımı, 1968, **Tuncer Bulutay/Serim Timm/Hasan Ersel**; Sevinç Matbaası, Ankara 1971.

15 **Zühtü Yücelik**, çok sonraki yıllar için arazi vergisi hasılatının 100 milyon TL. olabileceğini tahmin etmektedir. "Türkiye tarımında vergi rezervleri ve kalkınmaya etkisi", Tarımsal vergileme sorunları semineri, Millî Prodüktivite Merkezi Yayınları, 102, Ank. 1971.

b — *Vergi Potansiyeli*

1968 yılma ait verileri şöyle sıralıyabiliriz. Gelir vergisine tabi çiftçi yükümlü sayısı 26.846 kişi olup 240.270.000 TL. vergi matrahından 62.970.000 TL. vergi ödemektedirler. Aynı yılda tarımdan gelen devlet gelirlerinin miktarı 2.640.000.000 TL. Bu yıla ait arazi vergisi hasılatında 100 Milyon liranın altındadır. Bu verilerin ışığında, 2,6 Milyarlık gelirin ancak 160 Milyonluk bir miktarı tarımdaki kişilerden dolaysız vergiler yoluyla tahsil edilmektedir, geriye kalan miktar dolaylı vergiler yoluyla tahsil edilmekte olup, milyoner toprak ağası ile tarım işçisi devlet gelirlerine eşit'e yakın katkıda bulunmaktadır.

Milli gelirin bölüşülmesine ilişkin bulgularda ise tarımda en zengin % 20 nin tarım gelirlerinin yarısını aldığını ve bu % 20 nin 1968 yılı için 500.000 hane olduğunu anlamaktayız. Tarım gelirleri 1968 yılında 21.814 Milyardır. Bunun yarısı yaklaşık olarak 11. milyardır.

Bu verilerden Türkiye tarımındaki vergi rezervlerinin önemi ve bu rezervlerin ne derece kullanıldığı açıkça anlaşılmaktadır. Zaten 1969 yılı için maliye bakanlığının bir elemamı vergi rezervlerinin ancak yirmi beşte birinin kullanıldığını yazmaktadır¹⁶.

Tarımdan gelen kamu gelirlerini arttırabilmek için vasıtalı vergilerin yanında vasıtasız vergilerinde etkili bir biçimde uygulanması gerekmektedir.

Kanımızca Türkiye tarımının bugünkü vergilendirme politikası, yani maliye politikası, genel iktisat politikasının bir görünümüdür. Tarımdan kalkınma boyunca ne kadar kaynak transferi yapılması gerektiğini genel iktisat politikası belirlemektedir. Bu nedenle kısaca genel iktisat politikasına değinmek gerekmektedir.

Borçlanma vergi, enflasyon maliye politikasının araçlarından dır. Maliye politikası gereğine göre bunlardan birini ya da birçoğunu bir anda kullanabilir. Tarım sektörünün sermaye birimi sürecine olan katkısı vergilendirme yoluyla olabileceği gibi, bunun yanı sıra tarım ürünlerinin fiyatlarını belirlemek yada tarımda kullanılacak gıritlerin fiyatlarını ayarlamak yoluyla de gerçekleştirebilir.

16 Zühtü Yücelik, op. cit.

Tarımın iktisadî kalkınma sürecine olan katkısı sektörler arasındaki emek gücünün değişimi yoluyla da olabilir¹⁷. Eğer bir ülkenin sektörlerindeki insan'ın yetişmesi için gereken harcamalar farklı ise; İnsanın yetişmesi için az masraf yapılan sektörden çok masraf yapılan bir başka sektöre geçmesi ilk sektörün ikinci sektöre belirli bir yardımı yada katkısı olarak değerlendirilebilir. Bu sektörler arasındaki emek gücü ihracı eğer uluslararası düzeyde göze alınırsa olay bütün açıklığı ile anlaşılır. Eğer işçinin asıl ülkesindeki maliyeti (coût humain) çalıştığı ülkedeki bir kişinin yetişmesi için yapılacak masraflardan daha düşük ise, işçinin çalıştığı ülkedeki sektör işçinin geldiği ülkedeki sektör tarafından beslenmektedir.

“Az gelişmiş ülkelerle” “gelişmiş ülkeler” arasındaki dış ticaret hadleri, az gelişmiş ülkeler ihraç mallarının tarım ürünleri ithal mallarının sanayi ürünleri olması nedeniyle, az gelişmiş ülkeler aleyhine işlediği bilinmektedir¹⁸. Bunun yanı sıra bu ülkelerden sanayileşmiş kapitalist ülkelere emek ihraç edilmektedir. Bu yollarla tarım sektörünün uluslararası sermaye birikimi sürecine olan katkısı da unutulmamalıdır.

Tarım gelirlerinin vergilendirilmediği bir olgudur, yalnız vergilendirilmeyen bu gelirlerin, tarım sektöründeki kişilerin elinde kaldığı da bir gerçektir. Bu vergiler tasarruf yoluyla sermaye birikimine katkıda bulunacağı nedeniyle kamu kesimi, yani devlet tarafından, özel kişilerden almaktadır, eğer devlet vergi almazsa, vergi ile alınacak miktar kişilerin tasarrufunda kalmaktadır. Kişiler bu değerleri istedikleri şekilde kullanırlarken, ekonominin üretim sürecinde belirli bir yer almaz olduğundan onun ekonomideki yerini saptamak yararlı olur sanmaktayız.

V — KAMU SEKTÖRÜ VE KALKINMA

Devletin İktisadî kalkınmadaki rolü üzerinde teorideki tartışmalara şimdilik girmeksizin, istatistiki verilere göre kamu sektörünün Türkiye ekonomisindeki yerini saptamaya çalışacağız. Bunun

17 **Simon Kuznets** : Croissance et structures économiques - Calmann Levy, Paris 1972.

18 **A. Emmanuel** : Lechange inégal, François, Maspero, Paris 1792.

için ilk olarak kamu gelirlerini inceledikten sonra kamu giderlerini inceliyeceğiz.

a) *Kamu gelirleri :*

Yıllar	Kamu Gelirlerinin Milli Gelire Oranı	İndeks*
1952	% 17,58	100
1953	% 17,47	99
1954	% 19,78	113
1955	% 18,92	108
1955	% 19,18	109
1956	% 19,05	108
1957	% 17,62	100
1958	% 19,63	112
1959	% 19,80	113
1960	% 23,13	132
1961	% 22,93	130
1962	% 24,90	142
1963	% 24,68	140
1964	% 24,84	141
1965	% 24,74	141
1966	% 27,24	155
1968	% 27,14	154
1969	% 27,97	159
1970	% 33,09	188

1952-1970 yılları arasındaki kamu gelirlerini aynı yıllardaki millî gelire oranladığımız zaman, bu oranın gittikçe büyüdüğünü görmekteyiz. Diğer bir deyişle kamu sektörünün ekonomi içindeki payının genişlediği gözlenmektedir. Kamu Sektöründeki bu genişleme Türkiye'ye özgü olmayıp, tüm dünya ülkelerinde aynı olaya rastlanmaktadır.

b) *Kamu Harcamaları :*

Birinci beş yıllık kalkınma plânı % 7'lik bir kalkınma hızı öneriyordu. Kapital-hasıla oranı 3/1 olduğu için Millî Gelirin % 18'i tasarrufa ayrılmak zorundaydı. % 14 oranındaki tasarruflar içsel tasarruflar olacak, ve % 4 oranında da dış kaynaklardan yararlan-

mlacak idi¹⁹. Kamu kesiminde bağlanacak tasarruf ise % 9,7 olarak tahmin ediliyordu. İkinci beş yıllık kalkınma plânının kamu sektörünün tasarruf oranları ise aşağıdadır²⁰.

	1967	1968	1969	1970	1971	1972
Toplam Kamu Harcamalarının milli gelire oranı	27,4	27,9	28,3	29,3	30,8	31,3
Carî Harcamalar	12,8	13,1	13,2	13,4	13,6	13,7
Yatırımlar	10,6	10,9	11,2	11,7	12,4	12,3
Transferler	4,0	3,9	3,9	4,2	4,7	5,3

İkinci beş yıllık plan, % 7 lik kalkınma hızının gerçekleşmesi için sermaye hasıla oranındaki değişmeye göz önüne alarak, millî gelirin % 20,5 tasarruf edilmesini öneriyor. Yukarıdaki verilerin ışığında, kamu sektörünün tasarruflara katkısı özel sektörün katkısına eşit, veya daha fazladır²¹.

Birinci beş yıllık kalkınma plânı, on beş yıllık genel perspektifleri verirken, özel sektör ve kamu sektörünün ilişkileri üzerinde durur, kamu sektörünün ve özel sektörün sınırlarının çizilmesi dogmatik olmayan pragmatik bir biçimde yapılmış olduğunu kaydeder. Kanımızca bu Türkiye'de devletin yerini belirleyen hakim politik ve iktisadî görüşün iyi bir yansımasıdır.

Devletin doğuşu, yapısı, varlığı, görevleri, yetkileri, ve ortadan silinip kaybolması, bir çok filozofun inceleme konusu olmuştur.

Bir çok iktisatçı, sosyolog filozof devletin varlığı üzerinde durmuşlar birbirlerine zıt görüşleri savunanlar olmuştur.

Kanımızca bu gün Türkiye'de devletin iktisadî faaliyetlerdeki yerinin ne olduğunu en güzel dile getirenlerden biri Ragnar NURKSE olsa gerek, zira Nurkse göre "Devlet, özel teşebbüsün ayakta durabilmeyi öğrendiği sahalardan çekilip, kapalı yolları açmak için devlet iktidarının gerektiği yerlere yönelmelidir. Geçen

19 Kalkınma Plânı Birinci Beş Yıl, Ankara 1962, S. 525 - 481.

20 Kalkınma Plânı İkinci Beş Yıl, Ankara 1967, S. 81 - 630.

21 Kalkınma Plânı İkinci Beş Yıl, Ankara 1967, S. 81 - 630.

asırda Japonya örneği ve görünüşe göre günümüzde Türkiye’de bu yolu uygulamıştır²².

Türkiyede devletin fonksiyonları Kemal Tahir’in “Devlet Ana’sındaki” devletten her mahallede bir milyoner yaratmağa çabalayan bir devlete dönüşmüştür.

VI — KALKINMANIN STRATEJİSİ

Devletin kalkınmadaki yerini tamamlamadan Türkiye’de iktisadî kalkınmanın stratejisinin kaba hatlarını belirtmek yerinde olsa gerek. % 7’lik global Millî Gelir artışı fert başına Millî Gelir ancak % 4 oranında artırabileceği hesaplanmıştır. Yani nüfustaki artışlar hesaba katılınca Millî gelirdeki artışların hesabında belirli bir düzenleme yapmak gerekir. 1972 yılında Millî Gelirin % 24’nün tasarruf edilip yatırımlara yöneltmesi gerekiyordu. Yalnız Türkiye’de yatırımların hangi sektöre yapılması gerektiği bizim strateji olarak adlandırdığımız olay hakkındaki tartışmalar dikkatle incelenmelidir. Kısaca özetlemek gerekirse teorik olarak, bazı iktisatçılar sektörlerden birine önem verilmesini ya da belirli bölgelerde belirli yatırımlar yapıp eşit olmayan (non-équilibre) Kalkınma yöntemi önerirken bazıları eşit kalkınma (équilibre) yöntemi önermektedirler. Bu tartışmalar devam edegelmektedir.

1970 yılında, Türkiye’de tarımda aktif nüfusun % 72 si çalışıp, millî gelirin % 30’unu, sanayide aktif nüfusun % 11,8’i çalışıp Millî Gelirin % 20,2’ni hizmetler sektörünün de ise aktif nüfusun % 16,2 si çalışıp millî gelirin % 48,9 unu yaratmaktadırlar.

Hizmetlerin milli gelirdeki payının çok büyük olması ve bu oranın gittikçe artması iyi bir gelişim olmaktan uzak tehlikeli bir büyümenin göstergesidir.

Sermaye birikiminin yapısı ve gelişmesi yönünden bakıldığında hizmetlerin hızlı artışı çok olumsuzdur, birçok faaliyetlerdeki

22 R. Nurkse, Les ploèmes de la formation capital dans les pays sous - développés - suivi de.

Structures du commerce international et développement économique, traduit de l’anglais par Lise et Gaston Leduc Edition Cujas, Paris, 1968 .

masraf gerçek anlamda bir yatırım değildir, yani kâr için verimli iş gücünün alınmasından çok, mülkiyet ya da gelir naklidir. Bu nakiller, genel tüketim düzeyini, esas fonksiyon itibariyle birikime gidecek olan artık değeri artırmaksızın, yükseltmektedir. Dünyanın bu günkü iş bölümümünde az gelişmiş ülkeler hizmetler sektörünün gereksiz yere şişirilmesinde etkili olduğu belirtilir²³.

Hizmetlerdeki faaliyetlerin gereksiz yere millî gelir rakamlarını şişirdiği gerçeği saptandıktan sonra, Türkiye'deki iktisadî kalkınmanın stratejisi, tarım sektöründeki nüfusu hizmetlere aktarmalı, olmayıp tarımdaki artık değeri ve nüfusu, sanayie aktarmak olarak belirtilmelidir.

Hizmetlerin millî gelir rakamlarını gereksiz şişirmemesi, tarımın milli gelirdeki payını da olduğundan küçük göstermektedir. Tarımın millî gelirdeki gerçek payı rakamların gösterdiği payın çok üstündedir. Bu gerçek ise tarımda yaratılan artık değerinde ne derece önemli olduğunu açıklar.

Üretimle tüketim arasındaki fark, tasarruf ise bu kavramdan daha geniş bir kavram P. Baran'ın potansiyel artık değer surplus (potansiyel) olarak adlandırdığı bir kavramdır. P. Baran bu kavramı şöyle tanımlar.

“Potansiyel artık değer kaynakların teknolojinin ve doğasal verilerin birlikte yaratabileceği üretim ile (Consommation vitale) yaşamsal tüketim olarak beirlenecek tüketim arasındaki farktır²⁴. Buna karşı N. Kaldor (Potantiel fiscal) vergi potansiyeli kavramını geliştirmeyi önerir²⁵, Baran'ın kavramının belirsiz olduğunu söyler. Kanımızca P. Baran'ın potansiyel artık değer kavramı çok önemli bir kavram olup, az gelişmiş ülkelerde belirli bir tüketim üretim, bölüşüm örgütlenmesi değişimi ile artık değerın mutlak miktarının arttırılabileceğini gösterir.

23 Samir Amin, *L'accumulation à l'échelle mondiale* Anthropos, Paris et ifan, Dakar, 1970, S. 226.

24 P. Baran, op. cit., S. 72.

25 Nicolas Kaldor, “Le rôle de la Fiscalite dans le developpement économique”, *Le developpement économique*. Edition Cujas, 1968, Paris.

Belirtilmesi gereken diğer bir konu ise mevcut düzen içinde var olan artık değerın otomatik olarak kalkınmayı sağlamaktan uzak olmasıdır. Bir yandan artık değer sorumsuzca harcanırken diğer M. Dobb'ın da belirttiği gibi Ticarî ve malî sahalardaki sermaye birikimi kapitalist üretimi tesiri altına alıp kalkınmayı yapmaktan çok uzaktır.²⁶ "J. Robinson'un da belirttiği gibi her ekonomik ve sosyal yapının artık değeri verimli yatırımlarda (L'investissement productif) kullanılacağı doğru değildir. Bir çok hallerde bu artık değer iktisadi kalkınma yönünden ziyan edilmiş olabilir²⁷.

SONUÇ

Sanayi devrimlerini tarihsel süreç içerisinde kendilerinden daha fazla sanayileşmiş ülkeler olmaksızın gerçekleştiren eski sanayi ülkeleri ile sanayi devrimini sonradan gerçekleştiren ülkelerde maliye politikası sermaye birikimi sürecinde belirli bir rol oynamıştır.

Türkiye'de tarım sektöründe her araştırmacının da belirttiği gibi belirli bir vergi potansiyeli mevcuttur. Kanımızca vergi yükü bazıları için çok düşük bir düzeyde bulunmaktadır. Bu olay vergi almaktaki idari zorluklardan çok Türkiye'de takip edilen iktisadi politikanın doğal sonucudur.

Birbirlerinden çok ayrı iki ülke Japonya ve Sovyetler Birliği tarımı ağır bir vergilendirmeye tabi tutup yaratılan artık değeri sanayie aktarabilmişlerdir. Bu maliye politikası iki ülke tarafından da uygulanmıştır. Bu nedenle etkili bir vergileme ile tarımı vergilendirmenin büyük bir anlamı ve büyük bir katkısı olabileceği çok açıktır. Türkiye'de tarım yalnızca dolaylı vergiler ile vergilendirilmekte, dolaysız vergilerin kamu gelirine katkısı çok önemsiz kalmaktadır.

Tarımın vergilendirilmesi sermaye birikimi sürecine belirli bir katkıta bulunabilirse de hiç bir zaman bir iktisadi kalkınma süre-

26 M. Dobb, — Etude sur le développement du capitalisme — traduit de l'anglais par Lione Mozère François Maspero, Paris 1971.

27 C. Bettelheim, Planification et croissance accélérée. Petite collection Maspero, Paris 1971.

cini başlatacak güce sahip değildir. Ayrıca vergilendirme ile iktisadi politika arasındaki bağlantı da gözden uzak tutulmamalıdır. Vergilendirme ya da vergilendirmeme olarak gözüken maliye politikası genel iktisat politikasının bir parçasıdır.

Türkiye'de tarımın vergilendirilmediği bir gerçek fakat tarım vergilendirilse de iktisadi kalkınmanın olacağı söylenemez, iktisadi kalkınma tarımı vergilendirmeyi zorunlu kılmakla beraber, daha başka bir çok etkene bağlıdır. Türkiyede iktisadi kalkınmanın hızlı ve adil bir şekilde gerçekleşmesi köklü sosyal politik ve ekonomik değişikliklerin gerçekleşmesine bağlıdır.